

Een 'allumettenfabriek' in de Adamstraat...?

Een ongekende episode in de geschiedenis van de lucifersnijverheid te Geraardsbergen

Jacques DE RO

De geschiedenis van ons industrieel verleden is vaak een verhaal van gedurfd ondernemers die er in slaagden één of zelfs meer bedrijven met succes uit te bouwen. Maar niet alle initiatieven van economische aard kenden een goede afloop, laat staan dat ze zelfs een kans kregen echt van start te gaan. Een geschiedenis van mislukte projecten moet in feite nog geschreven worden. Hoewel niet erg talrijk, zijn in de "de comodo et incommodo" onderzoeken die in de voorbije twee eeuwen in Belgische steden en gemeenten werden gevoerd naar aanleiding van de oprichting van een "gevaarlijk of hinderlijk bedrijf", een aantal verzoeken tot oprichting van een fabriek geweigerd. De gemeentelijke en provinciale overheid motiveerde deze weigering om diverse redenen: de brandveiligheid, de moeilijke toegankelijkheid van het complex, de inplanting van de site in een volksrijke buurt, de stank- en geluidshinder... Factoren die ook vandaag nog een belangrijke rol spelen binnen de hele urbanisatiepolitiek. Toch duurde het vele decennia alvorens het inzicht groeide dat industriële vestigingen niet thuishoorden in de stedelijke omgeving en de oplossing lag in de uitbouw van industriële parken aan de rand van de stad.

Geraardsbergen beleefde in de tweede helft van de 19de eeuw een werkelijke "boom" van kleine en middelgrote bedrijven die op de nog beschikbare stadsgronden intra muros werden opgericht. Door samensmelting of omvorming van naast elkaar gelegen woningen of gewoon nieuwbouw op vage gronden, in achtertuinen en binnenblokken, vonden de meeste ondernemers een nieuw onderkomen om te produceren. Mede door het succes van een bloeiende lucifers- en sigarennijverheid in voornoemde periode werd een belangrijk deel van de binnenstad herschapen tot een semi-industrieel landschap: werkateliers, magazijnen, stoomhuizen, fabrieksschouwen, hangars... tot hele arbeiderswijken verzezen her en der. Zelfs het landelijke "Sonneveld", gegrepen tussen de Lessensetraat, de Oudenaardsestraat en de oude stadsomwalling van de Lessense- tot de Oudenaardsepoort, onderging na de aanleg van de eerste spoorlijnen Aat-Geraardsbergen en Aalst-Geraardsbergen in 1855 een ware metamorfose. Met het K.B. van 10 juli 1860 werd de creatie van een openbare plaats aan het station mogelijk¹. Het Stationsplein werd pas aangelegd omstreeks 1870. De Adamstraat, die de Oudenaardsestraat

met het Stationsplein verbindt, werd in 1859 rechtgetrokken en verbreed². In deze straat vestigde zich in de tweede helft van de 19de eeuw de meer gegoede burgerij en zag er een klein aantal bedrijfjes het daglicht. De bekendste onderneming was het orgelmakerswerkhuis (Sectie A 894^m) van **Charles Anneessens** (1835-1903). Nabij de hoek die de Adamstraat maakt met het Stationsplein langs de zijde van de spoorweg liet hij in 1877-1879 een atelier voor de productie van orgels oprichten. Samen met het woonhuis langs de straatzijde bedroeg de hele bedrijfsoppervlakte 900 m². Op 1 september 1893 verliet hij voorgoed de stad en bracht zijn onderneming over naar Menen³. Op 20 september van datzelfde jaar verkocht hij voor notaris De Ruyver al zijn bezittingen (samen 1223 m²) in de Adamstraat aan Jules Lefebvre, handelaar te Geraardsbergen. In een deel van de gebouwen werd een zeepziederij (Sectie A 894^{l2}, 70 m²) en een fabriek van kunstmatige arduinsteen (Sectie A 894^{l2}, 460 m²) ondergebracht. Lefebvre stierf enige tijd later en zijn weduwe deed alle eigendommen van de hand.

¹ SAGer (Stadsarchief Geraardsbergen), *Notulen van de gemeenteraad van Geraardsbergen 1870-1875*.

² *Bouwen door de eeuwen heen*, Provincie Oost-Vlaanderen, Arrondissement Aalst, Gent, 1978, dl.1, p. 278.

³ S. GODFROID, *Muziekinstrumentenbouw te Geraardsbergen van de 15^e eeuw tot heden*, Geraardsbergen, 1986, pp. 18-23.

Arthur Vanden Bossche verwierf op 12 april 1900 voor notaris François Rens het marmerbedrijf en twee woningen (Sectie A 894^{g2,h2,x2}, 270 m²). Na de dood van zijn vader, Theodoor Vanden Bossche, steenkapper uit Overboelare, had hij omstreeks 1892 het marmerkapperswerkhuis (Sectie A 894^e, 420 m²) verdergezet⁴. Dit bedrijfje paalde aan het fabriekscomplex van Lefebvre en door deze nieuwe aankoop zou hij de familieonderneming kunnen uitbreiden. Maar Vanden Bossche had duidelijk andere plannen. In zijn verwant **Gustave Broeckaert** (1863-1926) (*afb. 1*)⁵, die zijn winkel en drukkerij had op het Stationsplein nr. 1, zag hij een ideale zakenpartner.

Op 30 augustus 1905 dienden zij samen bij het stadsbestuur van Geeraardsbergen een verzoekschrift in om in een werkhuis, gelegen in de Adamstraat (Sectie A 894^{x2}) een "allumettenfabriek" op te richten en de plaatsing van een gasmotor van 20 P.K.. Hun aanvraag was vergezeld van de nodige plannen. Op een uittreksel van het kadasterplan ging het om een langwerpige gebouw, gelegen achter twee woonhuizen en slechts bereikbaar vanaf de straat langs een smalle doorgang tussen de bebouwing en eindigend op een centraal binnenpleintje (*afb. 2*). Een grondplan, opgesteld door Florent Wilmotte, leert ons, dat binnen een beperkte ruimte, alle noodzakelijke machines voor

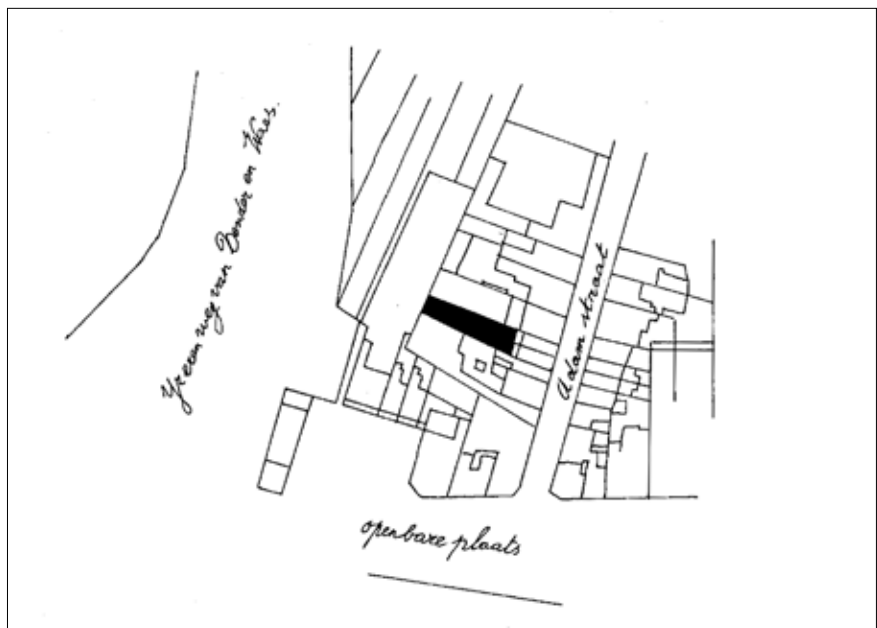

Afb. 1: Gustave Broeckaert (1863-1926)

de lucifersproductie stonden opgesteld (*afb. 3*). Er zouden dagelijks circa 5 miljoen Zweedse en Engelse lucifers worden

geproduceerd en nog eens 2 miljoen Belgische. De gasmotor kwam achteraan de site in een apart gebouwtje. Een tekening van de zijgevel van het bedrijf, gezien vanaf de binnenkoer, toont twee bouwlagen. Vijf spitsboogvensters verlichten de bovenste verdieping, waarop een zadeldak rust (*afb. 4*).

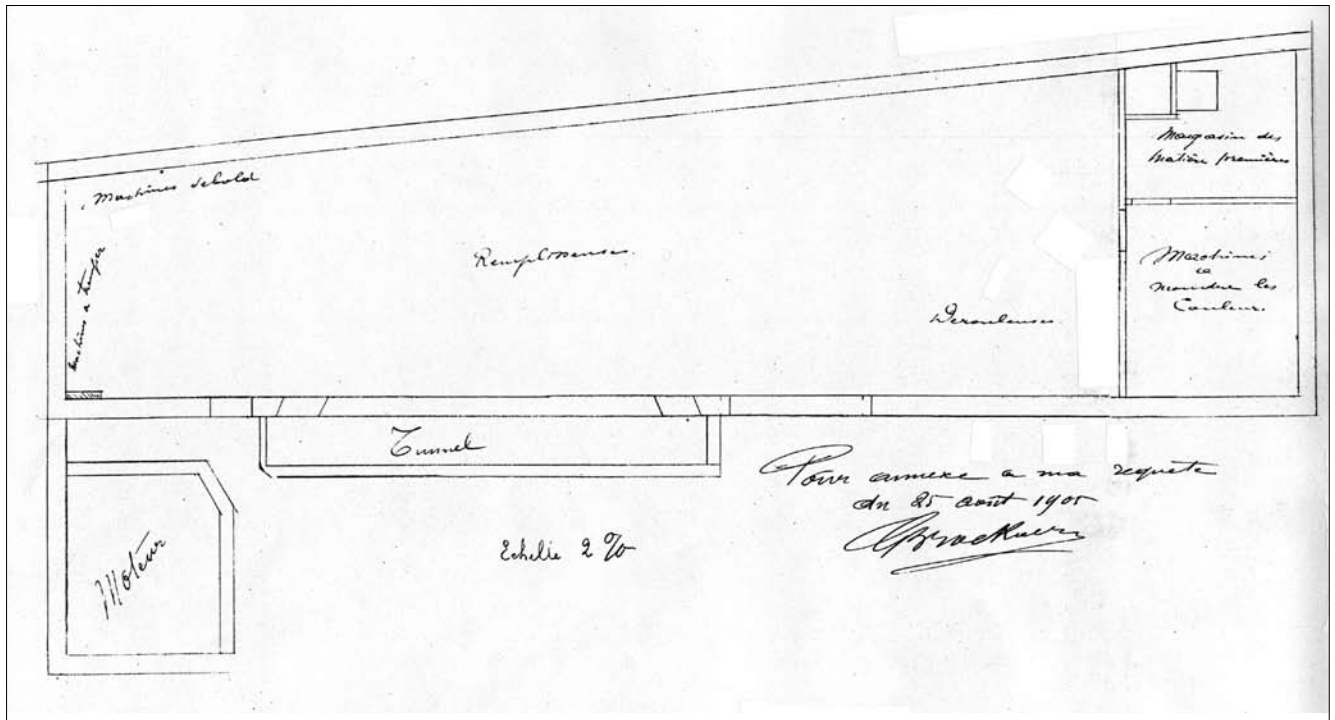
Op 21 september ging op het stadhuis het "de commodo et incommodo" onderzoek door. Er kwamen vijf schriftelijke protestbrieven binnen, waaronder een collectieve brief van 18 omwonenden van de Adamstraat en het Stationsplein. Zij waren allen bijzonder gekant tegen de oprichting van een lucifersfabriek in hun buurt. Zij vonden dat hierdoor de openbare veiligheid en

Afb. 2: situering van het lucifersbedrijf op het kadasterplan (1905)

⁴ AKG (Archief Kadaster Gent), doc. 212, Ger., dl. 2, art. 888v; dl. 5, art. 1592; dl. 4, art. 1462; dl. 6, art. 2049; doc. 219, Ger., 1893, 1900.

⁵ H. LIEBAUT, *Repertorium van de pers van het Arrondissement Aalst 1840-1914*, (Interuniversitair Centrum voor Hedendaagse Geschiedenis. Bijdragen 41), Leuven-Parijs, 1967, p. 105, 110-111, 116: Gustave Broeckaert was uitgever-drukker van het katholiek opinie- en informatieblad *Stad Geeraardsbergen* in 1883-1892, het a-politiek informatie- en annoncenblad *De Weergalm der Slachters* in 1893 en het *Maandelijksch Tarief der Koopwaren...* (1904), met daarin de prijslijst van alle verkochte waren in zijn "Bazar" aan het Stationsplein. Van 1881 tot 1892 had hij zijn drukkerij in de Lessensestraat, vanaf 1893 betrok hij het gekende hoekhuis op het Stationsplein. Hij was verwant met zijn vennoot door zijn huwelijk met Coralie Vanden Bossche, in *Carto Numis Club*, nr. 11/1982, p. 21.

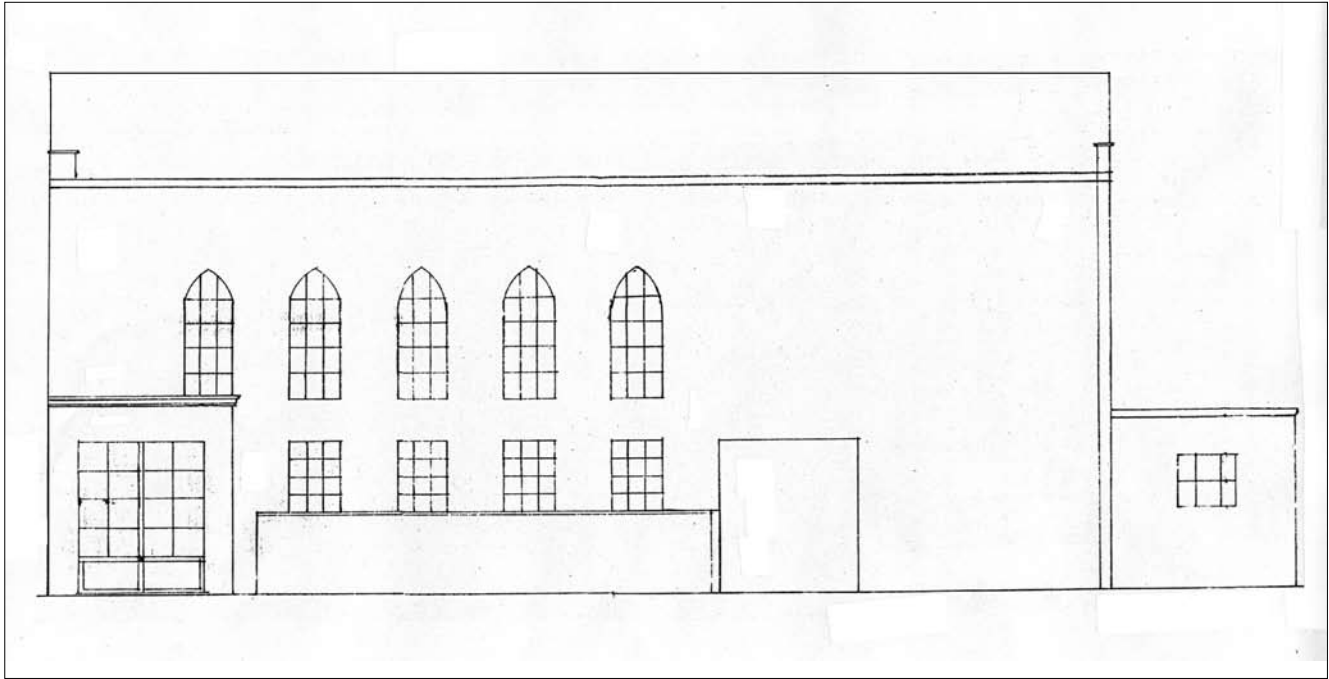
Afb. 3: grondplan van het nieuwe lucifersbedrijf (1905)

de gezondheid in gedrang kwamen. Alfred De Block, een geboor van Vanden Bossche, kwam persoonlijk klacht neerleggen. Mocht de fabriek er toch komen, dan eiste hij de bouw van een zeer hoge schouw. Op 29 september kwam nog een petitie tegen de oprichting van het bedrijf bij de stedelijke administratie toe. Het bezwaarschrift was voorzien van 80 handtekeningen.

Inmiddels had het college van burgemeester en schepenen op 22 september een ongunstig advies uitgebracht. Er werd vooral gevreesd voor brandgevaar, waarbij de omliggende gebouwen mede in de as konden gelegd worden. Het werkhuis, dat op dat ogenblik werd gebruikt als depot voor lege en volle lucifersdoosjes, raakte immers langs beide zijden aan twee andere bedrijfjes: de sigarenfabriek van

Leon Diependaele (nr. 21) en het marmerkapperswerkhuis van Jean-Baptiste Lequime (nr. 25). Op 27 september volgde nog een algemene inspectie van de gebouwen. Een definitieve uitspraak van de Bestendige Deputatie van Oost-Vlaanderen bleef echter uit, waardoor Broekaert en Vanden Bossche ongeduldig werden. Op 5 oktober richtten zij voornamelijk een schrijven naar de gouverneur om een goedkeuring te bekomen. Hierbij voegden zij een brief van de firma van Ernest Burberg uit Brussel op datum van 4 oktober. Hierin werd een voorschot van 6.850 Belgische frank geëist en de onmiddellijke levering van de bestelde stoommachine van 35-40 P.K., hetgeen Broekaert en Vanden Bossche financieel in nauwe schoentjes bracht... Uiteindelijk werd op 6 oktober te Gent besloten gedeputeerde

Lionel Pussemier (1869-1938) op onderzoek uit te sturen naar Geraardsbergen. Op 9 oktober om 15 uur kwam Pussemier in de stad aan en werd er plechtig ontvangen door burgemeester Adrien Flamant (1846-1923) en eerste schepen Prosper de Clippele (1843-1935). Hij bezocht het werkhuis in de Adamstraat en keerde nadien meteen huiswaarts. Zijn verslag over zijn werkbezoek van 12 oktober was ronduit vernietigend. De brandveiligheid van het werkhuis van Broekaert-Vanden Bossche kon volgens hem niet gegarandeerd worden: de site was via een smalle doorgang moeilijk te bereiken, was langs diverse zijden verbonden met andere bedrijfsgebouwen en vooraan omringd door woonhuizen. De geringe omvang van de lokalen voor de lucifersproductie zouden een goede verluchting onmogelijk maken, wat in het nadeel speelde

Afb. 4: tekening van de zijgevel, ingediend bij de aanvraag (1905)

van de arbeiders. Op diezelfde 12de oktober deed Broeckaert zijn beklag in een tweede brief aan de gouverneur: het bezoek van Pussemier aan Geraardsbergen was volgens hem te kort geweest om zich nog de vergewissen van de toestand van de andere werkende lucifersbedrijven. Indien hij nog *La Suédoise* aan de Boelarestraat en *La Grammontoise* aan de Gasthuisstraat had bezocht, dan was hem opgevallen dat deze fabrieken “étaient plus agglomérées que notre établissement”.

Deze laatste noodkreet kon het tij niet meer keren. Het verzoek tot de oprichting van een lucifersbedrijf in de Adamstraat werd op basis van de bevindingen van Pussemier, door het besluit van de Bestendige Deputatie van Oost-Vlaanderen op 20 oktober geweigerd.

Gustave Broeckaert was zwaar verontwaardigd en liet in zijn schrijven van 26 oktober aan de gouverneur weten beroep aan te tekenen tegen hoger genoemd besluit. De gouverneur antwoordde reeds de dag daarop en verwittigde Broeckaert en zijn vennoot dat slechts binnen de 10 dagen na het vonnis beroep kon worden aangetekend bij de Koning. Hetgeen zij dan ook meteen deden...

Het moeten tergende maanden geweest zijn voor Broeckaert en Vanden Bossche alvorens de finale beslissing viel! Pas op 20 juni 1906 werd door een Koninklijk Besluit het vonnis van de Bestendige Deputatie van 20 oktober 1905 bevestigd⁶. Gustave Broeckaert trok zich uit het vennootschap terug en Arthur Vanden Bossche

besloot kort nadien dan maar het werkhuis en de twee woningen in de Adamstraat van de hand te doen. Op 8 januari 1907 werd de hele site voor notaris François Rens toegewezen aan **Joseph** (1873-1964) en **Oscar Reygaert** (1874-1932), orgelfabrikanten te Geraardsbergen. Voordien hadden beide broers reeds op jeugdige leeftijd in hetzelfde gebouw voor rekening van Charles Anneessens gewerkt. Aldus kreeg dit werkhuis zijn functie terug waarvoor het ooit opgetrokken werd: de productie van kerkorgels⁷.

⁶ PAG (Provinciaal Archief Gent), 8^e Afdeling A, nr. 1699, dossier nr. 11.661.

⁷ AKG, doc. 219, Ger., 1907; S. GODFROID, *op. cit.*, pp. 174-177: de gebroeders Reygaert verhuisden in 1894 mee met de onderneming van Anneessens naar Menen. In 1905 vestigden zij zich terug te Geraardsbergen aan de Nieuwe Baan nr. 1. Joseph nam vanaf 1907 de leiding van het kerkorgelbedrijf op zich in de Adamstraat nr. 27